

ROVENA MERA

**A SILVIA E GIACOMO LEOPARDIT NGA ITALISHTJA NË
ANGLISHT DHE NË SHQIP**

Dashuria- ndjenjë e fuqishme dhe e thellë që të lidh ngushtë me dikë a me diçka dhe që të bën ta duash atë me gjithë zemër; miqësi e thellë dhe e çiltër; ndjenjë e zjarrtë dhe e pastër që ushqen dikush për një njeri të seksit tjetër; ndjenjë pëlqimi, dashamirësie e adhurimi për dike a për diçka. (ASHSH, 2002: 215) Në këtë punim dëshirojmë të paraqesim transmetimin e kësaj ndjenje nga një gjuhë në tjetrën, përmes poezisë “A Silvia” të Xhakomo (Giacomo) Leopardit, që shquhet për tensionin erotik të pesimizmit. Përkthimi është një kërkesë e jetës sonë. Një veprimtari ku shumë nga ne të shtyrë nga kërkesa dhe motive të ndryshme, i janë nënshtruar në mënyrë të vullnetshme ose jo. Përkthimi është një lëvizje reciproke midis dy gjuhëve “njëra të shkojë përtej e të kthehet pas” nga njëra gjuhë tek tjetra (Heidegger, M. 1979: 151). Një poezi e përkthyer nga origjinali në një gjuhë tjetër (p.sh. në shqip), sidomos kur ka ardhur me një organizim të theksuar gjuhësor, gjen vendin e vet brenda kulturës kombëtare.

Për të kuptuar më thellë poezinë “A Silvia” është shumë e rëndësishme të kuptojmë filozofinë e periudhës kur Xhakomo (Giacomo) Leopardi e shkroi atë, si dhe duhet të njohim më thellë vetë autorin. Leopardi i përkiste periudhës së romanticizmit. Romanticizmi ishte një lëvizje komplekse kulturore që e kishte zanafillën në veprimtarinë e rinovimit shpirtëror dhe të çlirimit civil. Romantikët, duke rritur shtysën e pasionit dhe forcën e papërmbytshme të ndjenjës, kundërshtojnë të ftohtin abstrakt të arsyes të pasuar nga iluminizmi. Në emër të vërtetësisë së ndjenjave, romanticizmi kundërshton rregullat dhe modelet që klasikët kishin vendosur në letërsi dhe art. (Aldo, G / Giovani, B. 1983: 147)

Natyrisht pasioni i dashurisë në këtë konceptim dramatik të jetës, zë një vend të rëndësishëm, por edhe ajo vetë në mënyrë të vazhdueshme i nënshtrohet pengesave të çfarëdollojshme që pengojnë lumturinë: dhe lumturia transformohet në një ëndërr të përealizueshme. Në fund sensi i vdekjes, kaq i gjallë në shumë faqe romantike është në një farë mënyre përplasje e pamjes që jeta me magjitetin e saj të ëmbla ushtron mbi shpirtin, gjithnjë e më intensive, më joshëse dhe të paarrtshme. Njeriu dhe natyra janë si të thuash dy aspekte të të njëjtit realitet shpirtëror dhe prandaj tek natyra njeriu është reflektuar dhe derdhur, duke i besuar dhimbje dhe ankth dhe duke marrë të kuptuarin dhe qetësinë në një bisedë të heshtur dhe intensive.

Individualizmi, pesimizmi, konflikti ideale-realitet, tensioni erotik, besimi tek idealet, pasion dashurie, sensi i vdekjes, sensi i asgjësë, bukuria e natyrës, tensioni drejt pafundësisë, refuzimi i realitetit dhe arratia drejt dëshirës, ëndrrës, në mister, në fantazi, në natyrë, në mesjetë ishin motivet tipike të romanticizmit. (Aldo, G /Giovani, B. 1983: 149)

Xhakomo (Giacomo) Leopardi (1798-1837) ishte një nga lirikët më të mëdhenj të romanticizmit, për tensionin erotik të pesimizmit të tij dhe për pastërtinë e gjuhës së tij poetike. Pas idileve të para Leopardi kalon vite të trishtueshme jo vetëm shpirtërisht, por edhe fizikisht, deri në atë pikë të izolimit sa nuk shkruante më, sa mund të përcaktohej një shitës varresh që mbante brenda vetes një njeri të vdekur. Në pranverën e 1828 ai rimerr veten dhe shkruan vargje në të cilat kujtimi i vajzës së re të lumtur ia lë pak nga pak vendin ndërgjegjësimit që lumturia është fatkeqësisht një iluzion. Silvia ishte me shumë gjasa Teresa Fattorini vajza e karrocierit të familjes Leopardi, që rrëmbehet nga vdekja në lulen e rinisë, nga tuberkulozi. Por këtu, në poezi, është simbol poetik i ëndrrave dhe shpresave rinore. Poezia e tij përshkohet e tëra nga dy inde përbërës: dhimbja dhe vdekja. Poezia e Xhakomo (Giacomo) Leopardit është një poezi mendimi, një poezi me nëntekst të thellë e megjithatë në thellësi të saj gufon ndjenja, herë e përmbajtur e herë vërshuese me shkulme të forta. (Kodra. 2007: 9). Poeti i drejtohet Silvjes, duke i kërkuar të kujtojë akoma kohën e bukur dhe të lumtur të rinisë, kur tirtre dhe e shpërqendruar këndonte duke ëndërruar një të ardhme të ëmbël, ndërsa ai duke braktisur për një moment studimin, hipnotizohet nga ajo këngë. Gjithë natyra ishte në lulëzim, të dyve jeta u buzëqeshte, gjithçka ishte një premtim rrezatues për lumturi. Por ajo kohë e ëndrrave të arta zgjati pak. Silvja vdiq përpara se të shikonte të realizuara ëndrrat e saj, dhe bashkë me të edhe poeti që nuk mundi të shijonte dhuratën rrezatuese të rinisë. (Giudice & Bruni. 1983: 240)

Gjatë këtij punimi synohet të paraqitet vlera që kanë elementet gjuhësorë, stilistikë në të kuptuarin dhe të shijuarin e kësaj lirike. Si kanë ndikuar teknikat e tilla si: *Përkthimi metrik*, *Përkthim rime*, *Përkthimi fonematik*, *Përkthimi fjalë për fjalë*, në të kuptuarin dhe të shijuarin e një poezie kaq të bukur shkruar nga Xhakomo (Giacomo) Leopardi në gjuhët shqip dhe anglisht. (Basnet. 2002: 87) Bëhet fjalë për një këngë me varg të lirë ose leopardjan, e përbërë nga gjashtë strofa me gjatësi të ndryshme. Janë 27 vargje të privuara nga rima, ndërsa vargjet e tjera rrinë lirisht. Vargu i fundit i çdo strofe rimon me një varg të mëparshëm, nga mesi i së njëjtës strofë dhe është gjithmonë një shtatë rrokësh.

Në variantin shqip, kjo poezi është e përbërë përsëri nga gjashtë strofa, por ndarja e tyre nuk është e njëjtë me origjinalin. Përkthyesja shqiptare, Klara Kodra shprehet në përgjithësi për poezinë e Leopardit: “Ishte e domosdoshme që t’ia nënshtroje një procesi rikrijimi, duke mos iu përmbajtur strik, as

besnikërisë leksikore, as besnikërisë ndaj strukturave gramatikore (strukturat e shqipes ndryshojnë nga ato të italishtes)”. “Silvjes” vjen tek lexuesi shqipfolës me vargje që rrinë lirisht. (Kodra. 2007: 11)

Përsa i përket përkthimit të Antonio Marinelli mund të shikojmë që ai ka respektuar gjithashtu metrikën e origjinalit. Ka përkthyer poezinë duke respektuar numrin e strofave dhe vargjeve sikundër është në origjinal. Gjithashtu rima e lirë shoqëron vargjet e variantit në gjuhën angleze. Është një këngë e pasur me figura stilistike, si figura të kuptimit, figura të shqiptimit poetik, figura të fjalëve dhe shprehjeve, figura të fjalorit poetik dhe figura të mendimit. Nuk mund të mos bien në sy *asonancat dhe konsonancat* e ndryshme të përdorura për të arritur një tingëllim të këndshëm:

quell tempo della tua vita *mortale*- lieta e pensosa, *il limitare*
non ti molceva il *core*-la dolce lode or delle negre *chiome*
rimembri ancora- occhi tuoi *ridenti*
sedevi, assai contenta- che in mente *avevi*
sedevi, assai contenta- e tu *solevi*
e *quinci* al mar da lungi- e *quindi* il morte

tua vita *mortale*- *lieta* (incrociata) e pensosa

vita *mortale*- *faticosa tela*

di cotanta *speme* – affetto mi *preme*

Ky tingëllim i brendshëm në trupin e vargut, që realizon muzikalitet të bukur përmes *aliteracionit* të bashkëtingëlloreve e zanoreve shfaqet gjatë gjithë poezisë në variantin shqip.

Atë kohë të jetës sate vdekëtare
Kur ndriste bukuria
Në sytë e tu të qeshur e shtegtarë
Dhe *ti* gazplotë dhe e menduar
Po e ngjitje pragun
Tej të *cilit* ish *rinia*?
Për të ardhmen që shihje, tërë Dritë
Ishte maji tërë aromë;

Edhe në përkthimin anglisht ky muzikalitet realizohet përmes *aliteracionit* të bashkëtingëllores “t” dhe zanores “i”, jo vetëm në strofat e mëposhtme të marra për ilustrim, por në të gjithë poezinë.

The quiet halls resounded,
and so the *streets* around,
to your perpetual chime,
while at your female chores intent
you sat, content
of vague *tomorrows*.
It was the odorous May, and that

was how you spent the day.
Silvia, do you recall
when beauty sparkled in
your quick and gleaming eyes,
when, glad and pensive, the threshold
of youth you were to rise? those days of mortal life,

Tërheqja ndaj figurës së Silvjes është kaq e madhe saqë bie në sy përsëritja e shpeshtë e rrokjes "vi" që gjendet në emrin Silvia. (Squaroti, 6 nëntor 2010)

Silvia, rimembri ankora
quel tempo della tua vita mortale,
ridenti e fuggitivi,
di gioventù salivi?
le vie dintorno,
sedevi, assai contenta
che in mente avevi.
e tu solevi

Sipas Barberi Squaroti kjo përsëritje e vazhdueshme e rrokjes "vi" i afrohet *aliteracionit* të fonemës "i" në strofën e parë, insistimin me të cilin Leopardi përdor përemrin vetor "tu" dhe mbiemrin pronor "tuo/a" në të gjithë lirikën.

quel tempo della tua vita mortale,
quando beltà splendea
negli occhi tuoi ridenti e fuggitivi,
e tu, lieta e pensosa, il limitare
di gioventù salivi?

Në mënyrë të veçantë në strofën e tretë është një lojë *kontrastesh* midis "unë" leopardiane dhe "ti" duke iu referuar Silvjes. Është strofa në të cilën poeti paraqet me tone më të ëmbla dhe të qeta "raportin" me Silvjen, një raport i ngritur mbi tingujt dhe vështrimet.

Era il maggio odoroso: e tu solevi
così menare il giorno.
Io gli studi leggiadri
talor lasciando e le sudate carte,
ove il tempo mio primo
e di me si spendea la miglior parte.

Në variantin shqip ky *kontrast* i niveleve shoqërore që secili prej të rinjve përfaqëson, jepet me vargjet:

Ndërsa në punën grarishte e kredhur
Ti ishe ulur e lumtur
Nga ballkoni i shtëpisë
Prindërore.

Unë mbaja vesh si jehonte ai zë

Në poezinë “A Silvia” të Leopardit, vëzhgohet *kontrasti* edhe në përdorimin e kohëve të foljes. *E pakryera* karakterizon strofat e kujtimeve të rinisë së hershme, pra strofën 1- 3 - 5.

Rimembri... splendea... salivi... era... solevi... menare... lasciando... si spendea etj.

Përdorimi i foljeve në kohën *e shkuar (e pakryer dhe e kryer e thjeshtë)* vihet re respektivisht edhe në poezinë shqip.

Ndriste... ngjitje... ish... kumbonin... shikoje... lija... derdhja... harxhoja... mbaja vesh... jehonte... rendte... sodisja... ndieja... ngjante... etj.

E tashmja që mbart vajtimin e hidhur të dhimbjes shprehet qartë në strofat 4 - 6. Ja pak vargje për ilustrim:

O natura, o natura,

Perche non *rendi* poi

Quell che *prometti* allor?

Questo *e* ' il mondo? questi

Vajtimin e poetit e gjejmë të pastër edhe në variantin shqip.

Një ndjenjë ma *shtyp* zemrën

Që s' di ngushëllime

Dhe *vajtoj* thekshëm fatin tim të mjerë.

O natyrë, o natyrë,

Pse vallë s' na *jep* më vonë

Çka na *premt*on kështu?

Me ëndrra të rreme

Mashtron bijtë e tu?

Në strofat e kujtimeve sintaksa është e thjeshtë dhe e qartë, në ato të reflektimit është më e tensionuar e pasur me pyetje retorike dhe shpjegime. Shumë fjalë i përkasin gjuhës së “paqartë e të pacaktuar”: *fuggitivi - shtegtarë*, *quiete - të qetat*, *perpetuo - e pafund*, *vago avvenir - të ardhmen që shihje*, *odoroso - tërë aromë*, *lungi - së largu*, *dolce - të ëmbël*. Përkthimi i këtyre fjalëve në shqip është realizuar i tillë për të ruajtur ritmin e brendshëm të origjinalit dhe jo rrallë edhe rimat, që janë të pakta, por kuptimplotë.

Në leximin e kësaj poezie në origjinal, nuk mund të mos vëmë re përdorimin e *metaforës* dhe *metonimisë*.

Il limitare di gioventu' salivi

Il fior degli anni tuoi

E con la mano

la freda morte ed una tomba ignuda

mostravi di lontano.

Io gli studi *legendary*

Talor lasciando e le *sudate carte*

*Ove il tempo mio primo
D'in sui veroni del paterno osstelo
Che percorrea la faticosa tela
Lingua mortal non dice.*

Në përkthimin e Klara Kodrës na bie në sy figura e *inversionit*. Për të krijuar qëllime poetike dhe shprehëse realizohet zhvendosja artistike e fjalëve.

*Të qetat dhoma,
Unë, t'endshmet studime
Dhe më të mirën pjesë të vetes sime.
Në të mundimshmen pëlhurë
Sodisja të kthjellëtini qiell
Të praruarat rrugë dhe oborret
Nga e fshehta lëngatë e luftuar e mundur
T'ëmbelat lavdërime.*

Në të tria poezitë vihet re përdorimi i një numri të konsiderueshëm emrash, nga pikëpamja morfologjike. Përdorimi i tyre sidomos në numrin shumës të krijon idenë e një ndjenjë që kalon prapë në personale. Dashuria dhe dhimbja nuk janë të lidhura ngushtësisht vetëm me Silvjen, por simbolizon dashurinë dhe humbjen e ëndrrave dhe shpresave rinore si dhe dhimbjen e përgjithshme që ndihet për këtë gjë.

*Che pensieri soavi,
Che speranze, che cori, o Silvia mia!*

*questi
i diletti, l'amor, l'opere, gli eventi,*

*Çfarë mendimesh të ëmbela,
Çfarë shpresash, çfarë ndjenjash,
Endjet, dashuria, veprat, ngjarjet,*

*What sweet reflections,
What hopes, what choruses, oh
Silvia!*

*These the delights,
The love, the works, the events,*

Figura stilistike e *prozopopesë* shfaqet qartë në fundin e kësaj poezie. Duke evokuar të vdekurën, duke i dhënë asaj jetë, lëvizje, të folur, poeti kërkon t'i japë jetë, ëndrra dhe shpresa rinore gjithë periudhës në të cilën jetoi.

*A'll apparir del vero
Tu, misera, cadesti: con la mano*

La fredda morte ed una tomba ignuda
Mostravi di lontano.

Ti, o e mjerë, re; e me dorë
Vdekjen e akull e një të vetmuar var
Më tregoje që larg.

When truth appeared,
You fell, poor one and with your hand,
A frigid death, a naked tomb
You showed me from afar.

Nisur nga fakti që poezia e Xhakomo (Giacomo) Leopardit është shkruar në vitin 1828, duhet pasur parasysh që është një poezi në fjalorin e së cilës zënë vend terma abstraktë të cilat i përkisnin asaj kohe dhe sot përkufizohen me termin *arkaizma*.

quando *beltà splendea*
negli occhi tuoi ridenti e fuggitivi,
e tu, lieta e *pensosa*, il limituare
di gioventù salivi?

Sonavan *le quiete*
stanze, e le vie dintorno,
al tuo *perpetuo* canto,

porgea gli orecchi
al suon della tua voce,

Ndonëse përkthimi në gjuhën angleze është realizuar në vitin 1996, vërejmë që Antonio Martineli ka përdorur mjaft fjalë të përdorura në shekujt XII dhe XV. Në këtë mënyrë synon të kthejë lexuesin anglishtfolës shumë vite pas, për të përjetuar kohën kur Leopardi shkruan poezinë.

Silvia, do you recall
when beauty sparkled in
your quick and gleaming eyes,
when, glad and *pensive*, *the threshold*
of youth you were to rise?

Në ditët e sotme format "*pensive*" dhe "*the threshold*" përdoren rrallë dhe nga një grup i caktuar njerëzish, ndërkohë që në jetën e përditshme përdoren më shpesh fjalët: *thoughtful*, *dreamily*, *gate*, *door*.

Përkthimi në gjuhën angleze vazhdon përdorimin e fjalëve të vjetra edhe në vargjet e mëposhtme:

The quiet halls resounded,
and so the streets around,
to your *perpetual chime*,
while at your female chores intent

you sat, content
of vague tomorrows
in your mind.
It was the *odorous* May, and that
was how you spent the day.

për të cilat vërejmë të njëjtin përdorim si të mësipërmet, janë zëvendësuar me fjalë të përditësuar:

“*perpetual*” sot gjendet dendur në format *everlasting, continuing, forever*, por autori preferon ta përdorë në përkthimin e tij.

“*chime*” për të shprehur faktin që ishte më shumë se një kënge, ishte tingëllimë zilesh.

“*Odorous*” është term arkaik që në gjuhën e sotme angleze është zëvendësuar aq rehat nga termi “*fragrant*”.

Për t’u ndier sa më afër origjinalit dhe për të shprehur sa më mirë fillimet e ndjenjave miqësore, dashurore të poetit, A. Marineli nuk heziton të përdorë arkaizmat e mëposhtëm gjatë përkthimit në gjuhën angleze.

Discarding sometimes
my beloved studies,
the toilsome papers where
my *prime* was being consumed,
the best of me,
up on the terrace of the family Mouse
I’d set my ear
to the sound of your voice,
and to the hasty hand
that ran the tiring loom.
I’d view the peaceful sky,
the golden streets, the gardens,
down here the distant sea, up there the *mount*.
No mortal tongue can say
what in my breast I felt.

Për të shprehur fillimet e hershme të ndjenjave të tij djaloshare, Marineli përdor fjalën *prime*, në vend të perifrazimit *the earliest stage*.

Gjithashtu shikojmë të përdoret forma e vjetër e fjalës “*mountain*”, që është “*mount*”.

Mbetet një çështje për diskutim fakti që, këto fjalë “të vjetra” të përdorura nga Martineli, a mund të konsiderohen arkaizma në ditët e sotme, apo pjesë e leksikut të një grupi të caktuar njerëzish. Përdorimi i tyre është bërë për të kthyer lexuesit pas në kohë dhe për të shijuar poezinë si në 1828-ën, apo janë përdorur thjesht për arsye stilistike?

Poezia e Leopardit është një poezi jo e lehtë që të kthehet në shqip, duke ruajtur ngjyrën karakteristike të papërsëritshme e njëkohësisht duke e bërë të

komunikojë me lexuesin shqiptar. Për të ruajtur ngjyrën e origjinalitetit janë përdorur fjalë që i hasim më rrallë në fjalorin e përditshëm, që ngjajnë si të vjetruara. (Kodra. 2007: 11) Përdorimi i arkaizmave ia shton akoma më shumë vlerën përkthimit të kësaj poezie në gjuhën shqipe.

Zemrën s' do ta këndellnin

T'ëmbat lavdërime

As me ty shoqet në ditën e kremte

S' do bisedonin kurrë për dashuri.

Përfundime

Në përfundim të gjithë kësaj pune krahasuese dhe analizuese vihet re se bazuar në metodat për një përkthim të mirë: Klara Kodra ka arritur të përcjellë tek lexuesi shqipfolës ndjenjat e thella si pesimizmi, konflikti ideale-realitet, tensioni erotik, besimi tek idealet, pasion dashurie, sensi i vdekjes, sensi i asgjëje, bukuria e natyrës, tensioni drejt pafundësisë, refuzimi i realitetit dhe arratia drejt dëshirave, drejt ëndrrës, në mister, në fantazi, në natyrë, karakteristika të romanticizmit që përshkojnë poezinë “A Silvia” të Giacomo Leopardit.

Poezia e Leopardit është një poezi e ushqyer me erudicion, një poezi jo e lehtë të përkthehet në shqip. Tek poezia “Silvjes” është ruajtur ritmi i brendshëm i origjinalit, duke bërë që lexuesi ta shijojë atë sikundër në italisht.

Përkthimi karakterizohet nga pastërtia e kuptimit, nga thjeshtësia e të shprehurit, transmetim i ndjenjave.

Versioni i anglisht i poezisë është i pasur me arkaizma. Antonio Marinelli i përdor ato me qëllim që lexuesi anglishtfolës të rikthehet në kohë të romantikëve dhe të ndjejë vargjet sikundër në kohën kur janë shkruar. Ndonëse duket si një përkthim literal i tij, kuptimi i poezisë origjinale është transmetuar qartë.

BIBLIOGRAFI

Fjalor i Shqipes së Sotme. Akademia e Shkencave e Shqipërisë. Toena, Tiranë, 2002.

Basnet Susan *Translation Studies*. London. Routledge, Taylor & Francis Group. 2002 (third edition).

Bruni Giovanni & Giudice Aldo. *Otto e Novecento - problem e scrittori - Antologia per il biennio*. Pavia, 1983.

Heidegger, M. *Che cosa significa pensare*. Milano, 1979.

Kodra Klara. “Këngë” Giacomo Leopardi, Tiranë. Argeta – LMG, 2007.

Leopardi Giacomo. “A Silvia” 1828. <http://www.claudiocarini.it/silvia.htm>

Marinelli Antonio. “To Silvia”. 1996, http://www.italiano-inglese.it/en/en_leo.htm

Squaroti Barberi. Una lettura di “A Silvia” di Giacomo Leopardi, 6 nëntor 2010.

ROVENA MERA

amore, Letteratura Italiana.

<http://marisamoles.wordpress.com/2010/11/06/una-lettura-di-%E2%80%9Ca-silvia%E2%80%9D-di-giacomo-leopardi/>